

ენობრივი ნიმუშების როლი ეგდ/DLD-ის მქონე ბავშვების შეფასებასა და ინტერვენციის დაგეგმვაში

თამარ კალანდაძე

რატომ ვაფასებთ ენობრივ უნარებს?

- სკრინინგისთვის
- დიაგნოზის დასასმელად
- ინტერვენციის დასაგეგმად
- პროგრესის მონიტორინგის მიზნით
- კვლევის მიზნით

არ არსებობს ენისა და კომუნიკაციის ყველა ასპექტის შეფასების უნივერსალური
მეთოდი

DLD-ის იდენტიფიცირება

- ენობრივ უნარებს სპექტრული ხასიათი აქვს - არ არსებობს მკაფიო ზღვარი „ნორმასა“ და დარღვევას შორის
- შეფასება ეტაპობრივად უნდა წარიმართოს-თავდაპირველად შეფასდეს როგორც ექსპრესიული, ისე რეცეპციული ენა, შემდეგ კი - უფრო სპეციფიკური უნარები
- ასევე უნდა შეფასდეს პრაგმატიკა და სოციალური კომუნიკაცია
- უნდა გავითვალისწინოთ სოციალური და ენობრივი გარემოს გავლენა ენობრივ მაჩვენებლებზე

Bishop et al., 2016

Overview of Different Approaches

Approach	Purpose	Example	Strengths	Limitations
Standardised / Norm-Referenced	Compare child to peers using normative data	CELF-5, TOLD-P:5	Objective, replicable, supports eligibility	Limited contextual validity, few exemplars per skill
Criterion-Referenced	Examine mastery of specific linguistic targets	Language sample probes, developmental checklists	Sensitive to small progress, links to therapy	No standard norms, requires clinical expertise
Dynamic / Mediated Learning	Assess <i>learning potential</i> through test-teach-retest	Graduated prompting, RTI Tier 2	Shows modifiability, differentiates difference vs disorder	Time-intensive, requires experienced clinicians
Naturalistic / Language Sampling	Observe communication in real contexts	Play-based, conversation, narrative analysis	High ecological validity, functional relevance	Time-consuming, requires transcription & analysis skills
Curriculum-Based / Functional	Evaluate impact on classroom performance	CBM, portfolio review, RTI benchmarks	Directly informs education planning	No normative comparison

სტანდარტიზებული შეფასება (Standardised Assessment)

- გვიჩვენებს, მნიშვნელოვნად ჩამორჩება თუ არა ბავშვის შედეგები თანატოლების შედეგებს.
- აუცილებელია შეირჩეს ტესტები **ძლიერი ფსიქომეტრიული მახასიათებლებით** - მაგ. მაღალი მგრძნობელობით და სპეციფიკურობით (მაგ. CELF-P3, CELF-5, PPVT-5)...
- შეზღუდვები:
 - თითოეული სამიზნე ენობრივი ფორმა მხოლოდ რამდენიმე მაგალითითაა წარმოდგენილი (მაგ. მრავლობითი რიცხვის მხოლოდ ერთი დავალება)
 - შეზღუდული ეკოლოგიური ვალიდობა-ტესტის შედეგები ნაკლებად ასახავს ბავშვის რეალურ კომუნიკაციას ყოველდღიურ ცხოვრებაში

კრიტერიუმზე დაფუძნებული შეფასებები (Criteria Referenced Assessments)

- აფასებს მიღწევას წინასწარ განსაზღვრულ კრიტერიუმებთან ან სასწავლო მიზნებთან მიმართებაში

მაგალითი:

თუ კრიტერიუმია, რომ მოსწავლემ სწორად წაიკითხოს 20 სიტყვიდან 18 (90%), ფასდება, მიაღწია თუ არა ამ მიზანს. მნიშვნელობა არ აქვს, როგორ კითხულობენ სხვა მოსწავლეები

- ყურადღება გამახვილებულია კონკრეტული უნარებისა და ცოდნის ფლობაზე
- შედეგი არ არის დამოკიდებული სხვა მოსწავლეებთან შედარებაზე
- გამოიყენება პროგრესის მონიტორინგისა და სწავლების დაგეგმვისთვის

„მიაღწია თუ არა მოსწავლემ განსაზღვრულ სასწავლო მიზანს?“

დინამიკური შეფასება (Dynamic Assessment)

- ფოკუსი: სწავლის პროცესსა და სწავლებისადმი ბავშვის რეაგირებაზე, და არა მხოლოდ ერთჯერადად მიღებულ შედეგზე
- ეფუძნება პრინციპს: შეფასება → სწავლება → ხელახალი შეფასება (Test → Teach → Retest)
- გვეხმარება იმ ბავშვების გამოვლენაში, რომლებსაც სტანდარტიზებულ ტესტებში დაბალი შედეგები აქვთ, მაგრამ მხარდაჭერისა და დახმარების მიღების შემთხვევაში სწრაფად სწავლობენ

მაგალითი:

- ამბის გადმოცემა შუამავლური უკუკავშირის გამოყენებით

ბუნებრივ გარემოში და ფუნქციური შეფასება (Naturalistic & Functional Assessment)

ნატურალისტური და ფუნქციური შეფასება

- ფასდება ბავშვის უნარები ყოველდღიურ და ბუნებრივ გარემოში
- ინფორმაცია მიიღება დაკვირვების, თამაშის, კომუნიკაციისა და ყოველდღიურ აქტივობებში მონაწილეობის პროცესში

მაგალითი:

ბავშვის ენობრივი უნარების შეფასება თანატოლებთან თამაშის ან ოჯახის წევრებთან საუბრის დროს

კლინიკური მსჯელობა

სრული სურათისთვის სასურველია გამოვიყენოთ სხვადასხვა მეთოდი:

- სტანდარტიზებული შეფასება
- კრიტერიუმზე დაფუძნებული შეფასება
- დინამიკური შეფასება
- ბუნებრივ გარემოში შეფასება

კლინიკური მსჯელობა

- რატომ ვაფასებთ ბავშვს? რა არის ჩვენი მიზანი?
(სკრინინგი, დიაგნოსტიკა, პროგრესის მონიტორინგი)
- კონტექსტი - სად და ვისთან იყენებს ბავშვი ენას?
- რას გვეუბნება მიღებული შედეგები ბავშვის მონაწილეობასა და კეთილდღეობაზე?
- მიზანი: დავხატოთ არგუმენტებით გამყარებული, ბავშვზე ორიენტირებული შეფასების სურათი: რისი გაკეთება შეუძლია ბავშვს, რა უჭირს და რა შეიძლება იყოს მიზეზი?
- ენობრივი ნიმუშების (Language Samples) აღება ერთ-ერთი საუკეთესო გზაა

ენობრივი ნიმუშის ანალიზი Language Sample Analysis (LSA)

- ხშირად მოიხსენიება როგორც ფუნქციური კომუნიკაციის შეფასების „ოქროს სტანდარტი“
- სტანდარტიზებული ტესტები მნიშვნელოვანია, მაგრამ ისინი ყოველთვის ვერ გვიჩვენებს, როგორ იყენებს ბავშვი ენას ყოველდღიურ ცხოვრებაში
 - მაგალითად, ბავშვმა შეიძლება ტესტზე წარმატებით შეასრულოს ლექსიკური და გრამატიკული დავალებები, თუმცა საუბარში უჭირდეს აზრის ჩამოყალიბება, ამბის თხრობა ან დიალოგის გაგრძელება

რა არის ენობრივი ნიმუში? (Language Samples)

- ენობრივი ნიმუში: ბავშვის მიერ ბუნებრივ ან სტრუქტურირებულ კომუნიკაციურ კონტექსტში წარმოებული ზეპირი ენის ნიმუში, რომლის ჩაწერა, ტრანსკრიფცია და ანალიზი შესაძლებელია
- სპონტანური ენობრივი ნიმუში- ბავშვი თავად იწყებს/აწარმოებს საუბარს
- წახალისებით მიღებული (elicited) ენობრივი ნიმუში - ბავშვს კონკრეტული სტიმულით ან დავალებით ვუბიძგებთ ენის ნიმუშის აღების შესაძლებლობა მოგვცეს

ენობრივი ნიმუშის ანალიზი (Language Samples Analysis; LSA)

“შეფასების უნიკალური მეთოდი, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას შეფასდეს, თუ როგორ იყენებს ადამიანი ენას ბუნებრივ და ფუნქციურ კონტექსტებში. მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციულ სტანდარტიზებულ ტესტებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ზეპირი ენის შეფასებაში, LSA ავლენს ენის გამოყენების რეალურ სურათს ყოველდღიურ ცხოვრებაში, მათ შორის ოჯახურ გარემოში, თანატოლებთან ურთიერთობისას, სკოლაში და საზოგადოებრივ აქტივობებში”

Miller et al., 2019

რა ინფორმაციას გვაძლევს ერთი ენობრივი ნიმუში?

ლექსიკა

მორფოლოგია

მეტყველების
გაგებადობა

ენობრივი
ნიმუში

სინტაქსი

ენობრივი
პროდუქტიულობა

სემანტიკა

პრაგმატიკა

დისკურსი

ენობრივი ნიმუშით ვაფასებთ შემდეგს:

სიტყვათა მარაგი

რა სიტყვებს იყენებს ბავშვი?

მორფოლოგია

როგორ იცვლება სიტყვების ფორმები?

სინტაქსი

როგორ აგებს ბავშვი წინადადებებს?

კომპლექსურობა

რამდენად კომპლექსურია გამონათქვამები?

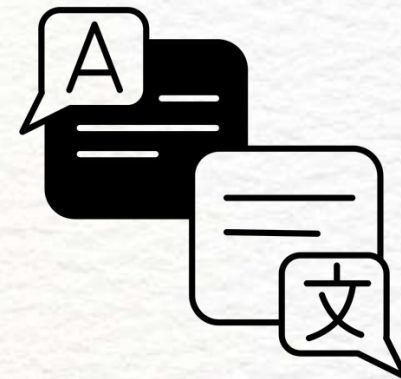
დისკურსი

როგორ აკავშირებს ბავშვი იდეებს ერთმანეთთან?

ენის გამოყენება

როგორ ამყარებს ბავშვი კომუნიკაციას კონტექსტში?

ენობრივი ნიმუშები ბილინგვი ბავშვების შემთხვევაში

- ძლიერი ეკოლოგიური ვალიდობა
- იძლევა სხვადასხვა ენის შედარების შესაძლებლობას
- შეიძლება გამოვიყენოთ მაშინაც, როცა სტანდარტიზებულ ტესტს არ ვიყენებთ
- ენობრივი ნიმუშებისა და სტანდარტიზებული შეფასების კომბინაციამ შეიძლება უფრო მეტად სრულყოფილი ინფორმაცია მოგვცეს ბავშვის ენობრივი უნარების შესახებ

ენობრივი ნიმუშის ანალიზი: რას ვაფასებთ?

რაოდენობრივი მაჩვენებლები	თვისობრივი მაჩვენებლები
MLU (Mean Length of Utterance) - გამონათქვამის საშუალო სიგრძე NDW (Number of Different Words) - განსხვავებული სიტყვების რაოდენობა Error Rate - გრამატიკული შეცდომების სიხშირე	მაკროსტრუქტურა მიკროსტრუქტურა კომუნიკაციური ეფექტიანობა კომპენსატორული სტრატეგიები

ენობრივი ნიმუშები ჯადოსნური გამოსავალი არ არის

მნიშვნელოვანი ფაქტორებია:

- ნიმუშის მოპოვების კონტექსტი
- ნიმუშის ხანგრძლივობა
- ტრანსკრიპტის სიზუსტე
- კოდირების თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებები
- სხვადასხვა მაჩვენებელს განსხვავებული სანდოობა აქვს
- ენათაშორისი განსხვავებები გასათვალისწინებელია
- შედეგების ინტერპრეტაცია სპეციალიზებულ ცოდნასა და გამოცდილებას მოითხოვს

ბარიერები

- ენობრივი ნიმუშები კლინიკურ პრაქტიკაში მოსალოდნელზე ნაკლებად გამოიყენება:
 - ბევრი კლინიცისტი მას რეგულარულად არ იყენებს (მაგ., Heilmann, 2010; Klatte et al., 2022; Pavelko et al., 2016)
 - ბევრი არ იყენებს მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ მეთოდებს ნიმუშების მიღებისა და ანალიზის პროცესში
 - ზოგჯერ ნიმუშებს იღებენ, თუმცა ფორმალურად ტრანსკრიპს არ აკეთებენ და არ აანალიზებენ (Westerveld & Claessen, 2014)

მთავარი დასახელებული ბარიერები: **დრო** და **ცოდნის** არასათანადო დონე

რა ასაკში გამოვიყენოთ ენობრივი ნიმუშები?

მოქნილი და სანდო შეფასების მეთოდი, რომელიც გამოიყენება
სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფში

 სკოლამდელი ასაკი (მაგ. Scarborough et al. 1991)

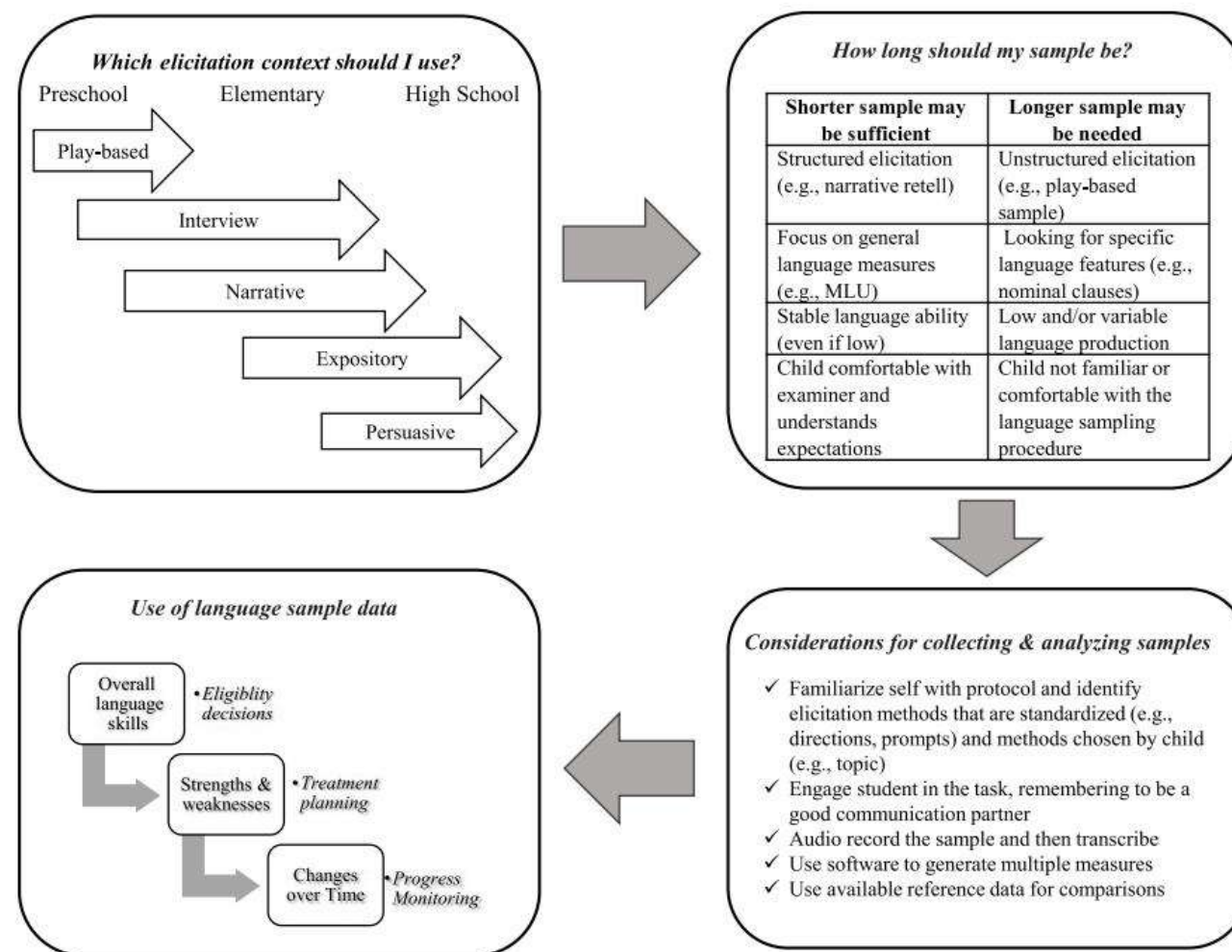
 სასკოლო ასაკი (მაგ. Miranda et al. 1998)

 მოზარდები (მაგ. Nippold et al. 2008)

ძირითადი კონტექსტები:

- **თამაშზე დაფუძნებული საუბარი (Play-based conversation):** ბავშვის ასაკისა და განვითარების დონის შესაბამის თამაშში ჩართვა (Guo & Eisenberg, 2015)
- **ინტერვიუ (Interview):** ღია ტიპის კითხვების დასმა და ბავშვთან მისთვის საინტერესო თემებზე საუბრის წარმართვა (Heilmann et al., 2013)
- **ფიქციური ნარატივი (Fictional narrative):** ბავშვისთვის გამოგონილი ამბის მოყოლის შეთავაზება. ამბავი შეიძლება იყოს ბავშვისთვის ნაცნობი და მეხსიერებიდან გადმოცემული (მაგ., საყვარელი ფილმის სიუჟეტი); ან ახალი, ბავშვისთვის უცნობი ამბავი (Heilmann et al., 2010)
- **ექსპოზიციური მეტყველება (Expository):** ბავშვისთვის ტექნიკური ან პროცესის აღწერის თხოვნა, მაგალითად, საყვარელი თამაშის ან სპორტის ახსნა (Heilmann & Malone, 2014)
- **დარწმუნება / არგუმენტირება (Persuasion):** ბავშვისთვის ისეთი დავალების მიცემა, რომლის დროსაც მან უნდა დაარწმუნოს სხვა ადამიანი სასურველი ქმედების შესრულებაში ან საკუთარი შეხედულების შეცვლაში (Heilmann et al., 2020)

Figure 3. Considerations throughout the language sample analysis process. MLU = mean length of utterance.

რომელი კონტექსტი შევარჩიოთ?

ენობრივი ნიმუშის მიღების მეთოდი უნდა შეირჩეს ბავშვის ასაკის, მიზნისა და შეფასების კონტექსტის მიხედვით:

1. რა გვინდა შევაფასოთ?
2. რომელ კომუნიკაციურ სიტუაციაში არის ეს უნარი მნიშვნელოვანი?
3. შეესაბამება თუ არა დავალება ბავშვის ასაკსა და შესაძლებლობებს?
 - მიზანია ისეთი ენობრივი ნიმუშის მიღება, რომელიც ბავშვის რეალურ სირთულეებს ასახავს. მაგ, აუტიზმის შემთხვევაში ბავშვს შეიძლება უჭირდეს საუბარში მონაწილეობა, მაგრამ შედარებით კარგად ასრულებდეს სტრუქტურირებულ ნარატიულ დავალებებს

რა უნდა გავითვალისწინოთ კონტექსტის არჩევისას?

- საჭიროა, დავრწმუნდეთ, რომ დავალება ბავშვის განვითარების დონეს შეესაბამება: არც ზედმეტად რთული უნდა იყოს, არც ზედმეტად იოლი
- მაგ. ექსპოზიციური მეტყველება და დარწმუნება/არგუმენტირება შესაძლოა ზედმეტად რთული იყოს მცირეწლოვანი ბავშვებისთვის ან რაიმე ტიპის სირთულის მქონე უფროსი ასაკის ბავშვებისთვის
- ზედმეტად მარტივმა დავალებამ შესაძლოა ბავშვის ძლიერი და სუსტი მხარეები ვერ გამოავლინოს

ნარატივი - ენობრივი ნიმუშის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმა

- ნარატიული ენობრივი ნიმუში მოიცავს ბავშვის მიერ ამბის შექმნას ან გადმოცემას და იძლევა ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობას ლექსიკის, გრამატიკის, მაკროსტრუქტურისა და დისკურსული უნარების შესახებ
- ამბის გადმოცემა (**narrative retell**) ნიმუშის მიღების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ტიპის დავალებაა და მისი გამოყენება ხშირად არის რეკომენდებული
 - განსაკუთრებით მაშინ, როცა გვინტერესებს დისკურსის შეფასება და რთული სინტაქსი

ნარატივის ფორმები

- ნარატიული ნიმუშები ხშირად გვხვდება ენობრივ მონაცემთა არსებულ ბაზებში, რაც აადვილებს თანატოლებთან შედარებას
- ზეპირი ნარატივი - მონოლოგიური მეტყველება, რომელიც ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით აღწერს გამოცდილებას ან მოვლენებს
- სკრიპტები - ნაცნობი, განმეორებადი მოვლენების აღწერა
- ფიქციური ნარატივები - გამოგონილი ამბების მოყოლა
- პირადი ანუ პერსონალური ნარატივები - პირადად განცდილი, წარსულში მომხდარი მოვლენის მოყოლა

პერსონალური ნარატივები უფრო ადრეულ ასაკში ვითარდება
ვიდრე მაგ. ფიქციური ნარატივი

ტრანსკრიპტის მომზადების დროს გასათვალისწინებელი ასპექტები

დისკურსის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია
**რეფორმულირებები, გამეორებები და შევსებული ჰაუზები (ე.წ.
mazes)-** მეტყველების ბუნებრივი შეფერხებები, რომლებიც
წარმოიქმნება აზრის ჩამოყალიბებისა და სიტყვებისა და
წინადადებების წარმოთქმის კოორდინირებისას

როგორ ვიქცევით?

- Maze-ების ტრანსკრიპტიდან გამორიცხვა (Pavelko & Owens, 2017), თუმცა, ეს მოითხოვს, რომ ტრანსკრიბერმა წინასწარ განსაზღვროს, კონკრეტულად რისი თქმა სურდა ბავშვს
 - თუმცა, მოსაუბრის მიერ *maze*-ების გამოყენების ანალიზს შეუძლია მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოგვცეს **გამონათქვამის ფორმულირების სირთულეების ბუნების** შესახებ (მაგ., Thordardottir & Ellis Weismer, 2002)
- წარმოთქმული ყველა სიტყვის ანალიზში ჩართვა
 - თუმცა, ამ შემთხვევაში სიტყვებისა და გამონათქვამების განმეორებითი ან გადამუშავებული ნაწილების გათვალისწინება ხელოვნურად გაზრდის სიტყვებისა და გამონათქვამების სიგრძის მაჩვენებლებს

მიკროსტრუქტურა

- მორფოსინტაქსი
- ლექსიკა და სემანტიკა
- გამონათქვამის სიგრძე (MLU)
- გრამატიკული სისწორე
- ლექსიკური პროდუქტიულობა

მაგალითი:

„ბიჭი სწრაფად გაიქცა ტყეში და დაინახა ძაღლი.“

გვაინტერესებს:

რამდენად რთულია წინადადება?

რამდენად მრავალფეროვანია ლექსიკა?

რამდენად სწორია გრამატიკა?

მაკროსტრუქტურა

როგორ არის ამბავი
ორგანიზებული?

- სიუჟეტის სტრუქტურის
ელემენტები
- პერსონაჟის მიზნები
- პრობლემა და მისი გადაჭრა
- მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები
- მენტალური მდგომარეობის
აღმნიშვნელი სიტყვები

გვანტერებს:

აქვს თუ არა ამბავს დასაწყისი,
პრობლემა, მოქმედება და
დასასრული?